

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI SƏHİYYƏ NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN TİBB UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

ALİYƏ MUSA QIZI BAĞIROVA

BAKİ ŞƏHƏRİ ŞƏRAİTİNDƏ TƏLƏBƏ QIZLARIN
REPRODUKTİV SİSTEMİNİN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

3215.01 – Mamalıq-ginekologiya

Tibb üzrə fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim olunmuş dissertasiyanın

A V T O R E F E R A T I

BAKİ – 2015

Dissertasiya işi Azərbaycan Tibb Universitetinin I Mamalıq və
Ginekologiya kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **t.e.d., professor E.M.Əliyeva**

Rəsmi opponentlər: **t.e.d. O.M.Hüseynova**
t.ü.f.d. N.A.Şahbazova

Aparıcı təşkilat:

Ə.Əliyev adına Azərbaycan Dövlət Həkimləri Təkmilləşdirmə
İnstitutunun Mamalıq-ginekologiya kafedrası

Dissertasiyanın müdafiəsi “_13_”_01_____2016-cı il saat “_”-
da Azərbaycan Tibb Universitetinin nəzdindəki D 03.011 Dissertasiya
Şurasının iclasında keçiriləcəkdir.

Ünvan: AZ 1022, Bakı şəhəri, Bakıxanov küçəsi-23

Dissertasiya ilə Azərbaycan Tibb Universitetinin kitabxanasında tanış
olmaq olar.

Avtoreferat “_” _____ 2015-ci il tarixində göndərilmişdir.

D03.011 Dissertasiya Şurasının
elmi katibi, t.e.d., professor:

Ş.F.İbrahimli

İŞİN ÜMUMİ XARAKTERİSTİKASI

Problemin aktuallığı: Müasir ginekologiya elmi təhsil ocaqlarında təhsil alan qızların reproduktiv sisteminin xüsusiyyətləri müayinələrini nəzərdə tutur. Universitetlərdə intensiv məşğələlər, imtahanlar zamanı yaranan emosional gərginliklərlə əlaqədar xroniki halsızlıq qızların reproduktiv sisteminə mənfi təsir göstərir ki, bu da qızlarda ginekoloji xəstəliklərin tezliyində öz əksini tapır.

Müəyyən edilmişdir ki, sağlam tələbə qızların 40%-də sanitar-gigiyenik problemlərinin olduğu göstərilmişdir (Радзинский В.Е. и соавт., 2008; Татарчук Т.Ф. и соавт., 2010; Ушакова Г.А. и соавт., 2006).

Tələbə qızların reproduktiv sisteminə təsir göstərən tibbi sosial faktorlardan həyat tərzı və şəraitinin əsas aparıcı faktorlar olduğu qeyd olunmuşdur. Rusiyanın S.Peterburq şəhərində tələbə qızlar arasında siqaret çəkənlər – 28%, alkoqol qəbul edənlər – 13%, narkotik qəbul edənlər – 4% təşkil edir (Восикова Т.В. и соавт., 2009; Жукова Н.П. и соавт., 2004).

Son illər qızlarda 32,8% yumurtalıqların polikistozu qeyd olunur ki, bu da hirsutizm ilə özünü biruzə verir. Hirsutizmin rastgəlmə tezliyi 64,4% təşkil edir (Алиева Н.А., 2007; Андреева Е.Н. и соавт., 2006; Кокolina В.Ф. и соавт., 2005; Кузнецова И.В. и соавт., 2004).

Reproduktiv sağlamlığa təsir edən amillərdən biri də təhsil sisteminin xüsusiyyətləridir. Ali və orta ixtisas təhsili alan qızların tədris gərginliyi, sessiya müddətində imtahanlara hazırlıq, qeyri kafi qiymət alma qorxusu və eyni zamanda əlaçı tələbə qızların əlaçılıqdan düşmə qorxusu yüksək tezliklə aybaşı və aybaşı tsiklin patologiyalarına səbəb olur.

Bakı şəhəri şəraitində tələbə qızların reproduktiv sisteminin vəziyyəti haqqında elmi məlumatlar demək olar ki, yox dərəcəsindədir. Gərgin sosial iqtisadi faktorlar, gərgin məşğələlər, xroniki stress vəziyyətlər qızların reproduktiv sisteminə birbaşa təsir edir. İmtahanlarda yüksək bal toplamaq arzusu psixoloji gərginliyin yüksək kulminasiyasını təşkil edir və nəticədə menstrual tsiklin pozulmaları (amenoreya, opsomenoreya, oliqomenoreya) meydana çıxır. Yuxarıda göstərilənlərə əsasən tədqiqatın məqsədi müəyyən olunur.

Tədqiqatın məqsədi. Bakı şəhəri şəraitində ali təhsil alan tələbə qızların reproduktiv sisteminin vəziyyətinin öyrənilməsi olmuşdur. Məqsədəuyğun olaraq tədqiqatın vəzifələri təyin edilmişdir.

Tədqiqatın vəzifələri:

1. Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların fiziki və cinsi inkişaf xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi;

2. Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların aybaşı funksiyasının xüsusiyyətləri və ginekoloji xəstəliklərinin tezliyinin təyin edilməsi;

3. Tələbə qızların hipotalamus-hipofizar-böyrəküstü-yumurtalıq sisteminin vəziyyətinin öyrənilməsi;

4. Tələbə qızların çanağının ölçülərinin təyini və kiçik çanaq müstəvilərinin rentgenpelviometriya metodu ilə təyin edilməsi;

5. Kredit sistemi ilə təhsil alan tələbə qızların reproduktiv sisteminin xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi, kredit sistemi ilə təhsilin üstünlüklərinin və çatışmayan cəhətlərinin təyini.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Aparılan tədqiqat nəticəsində ali təhsil alan tələbə qızların fiziki və cinsi inkişafı öyrənilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, ali təhsil alan tələbə qızların fiziki inkişafının erkən reproduktiv dövrdə olan praktiki sağlam qızların göstəricilərindən aşağı olması, hirsud rəqəmin isə artması təyin edilir. Ali təhsil alan qızların reproduktiv orqanlarının iltihabı xəstəliklərinin artması, ginekoloji endokrinoloji xəstəliklərinin isə azalması qeyd edilir. Müəyyən olunmuşdur ki, tələbə qızlarda çanağın formasının və ölçülərinin dəyişməsi və bu qızlarda köndələn dar çanaq formasının üstünlüyü özünü büruzə verir.

Aparılan tədqiqat nəticəsində tətbiq olunan yeni kredit sistemi təhsilinin reproduktiv sağlamlığa müsbət təsiri müşahidə olunmuşdur. Bu təsir nəticəsində təhsil müddətində tələbə qızlarda aybaşı tsikli requlyar, ağrısız olması və dishormonal pozulmaların azalması ilə özünü büruzə verir.

Tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti. Aparılan tədqiqat nəticəsində ali təhsil alan tələbə qızların reproduktiv sisteminin vəziyyəti öyrənilmişdir. Müəyyən edilmişdir ki, yüksək somatik xəstəliklər fonunda fiziki inkişafın ləngilməsi və eyni zamanda tələbə qızlarda çanağın formasının daralma dərəcəsi nəzərə çarpır. Tələbə qızlarda əksər hallarda köndələn dar çanaq formalı çanaqların üstünlüyü müşahidə olunur.

Ali təhsil alan qızlarda kliniki müayinə ilə yanaşı, funksional, laborator, çanağın xarici ölçüləri normadan az olduqda rentgenoloji müayinənin aparılması vacibdir.

Alınan nəticələrə görə ali təhsil alan tələbə qızlarda mütləq kiçik çanaq orqanlarının vəziyyətini qiymətləndirmək üçün təhsil müddətində davamlı olaraq ultrasəs müayinəsinin aparılması məqsədəuyğundur.

Müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar:

1. Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızlarda çəki, boy, qolların açılmış vəziyyətdə məsafəsi, çiyinlərin eni, aşağı ətrafların uzunluğu, döş qəfəsinin çevrəsi göstəricilərinin erkən reproduktiv dövrdə olan praktiki

sağlam qızların göstəricilərindən az olması, hirsud rəqəmin isə çox olması təyin olunur. Alınan nəticələr tələbə qızlarda fiziki inkişafın ləngiməsini əks etdirir.

2. Ənənəvi üsulla təhsil alan qızlarda aybaşı tsiklin patologiyasının, reproduktiv orqanların iltihabi xəstəliklərinin və dishormonal pozulmaların artması müşahidə edilir.

3. Rentgenpelviometriya metoduna əsasən tələbə qızlarda kiçik çanağın müstəvilərinin köndələn ölçüsünün azalması təyin edilir, bu da qızlar arasında köndələn dar çanağın yüksək tezliklə rast gəlməsini əks edir.

4. Kredit sistemi ilə təhsil alan tələbə qızlarda xroniki iltihabi xəstəliklərin artması, dishormonal pozulmaların azalması müəyyən olunur, bu da tədris və imtahan müddətində stresslərin kəskin azalması ilə əlaqədardır.

Tədqiqat işinin aprobasiyası. Tədqiqatın nəticələri 03.04.2015-ci il tarixdə Azərbaycan Tibb Universitetinin I və II Mamalıq və ginekologiya kafedralarının, Tədris Cərrahiyyə Klinikasının əməkdaşlarının birgə iclasında müzakirə edilib, 24.06.2015-ci il tarixdə Azərbaycan Tibb Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən aprobasiya komissiyasının iclasında müzakirə edilib.

Publikasiyalar:

Dissertasiya mövzusu üzrə 7 elmi iş dərc olunub. Onlardan 5 məqalə, 2 tezis, o cümlədən 2 məqalə və 1 tezis xarici nəşriyyatda dərc olunub.

Dissertasiyanın strukturu və həcmi. Dissertasiya işi kompüter mətnindən ibarət 127 kompüter səhifəsində yazılmışdır, 3 fəsildən: ədəbiyyat icmalı, material və müayinə üsulları, şəxsi tədqiqatın nəticələri, yekun, həmçinin, nəticələr və praktiki tövsiyələrdən ibarətdir.

Dissertasiyada 20 cədvəl, 8 şəkil verilmişdir. Ədəbiyyat siyahısına 213 mənbə daxil edilmişdir.

Tədqiqatın material və metodları.

Məqsədə uyğun olaraq Azərbaycan Tibb Universitetinin müxtəlif fakültələrində təhsil alan 192 tələbə qız müayinə olunmuşdur. Müayinə 2006-2014-cü illərdə aparılmışdır. Tədqiqatın kliniki materialı 2 qrupa bölünmüşdür.

I əsas qrupa 2006-2011-ci illərdə ənənəvi tədris üsulu ilə təhsil alan müalicə, pediatriya və stomatologiya fakültələrinin IV-V kursunun 150 tələbə qızları daxil edilmişdir. II qrupu isə yeni tətbiq edilmiş kredit sistemi üzrə təhsil alan müalicə və stomatologiya fakültələrinin 42 tələbə qızı təşkil etmişdir.

Müayinə olunan tələbə qızların orta yaşı $21,36 \pm 0,09$ yaş və 19-26 yaş arasında tərəddüd edirdi.

Tələbə qızların 62-si (32,3%) Azərbaycan Respublikasının müxtəlif rayonlarında doğulmuşdular. Onlardan 30-u (48,4%) sonradan ailələri ilə Bakı şəhərinə köçmüş və orta təhsillərini Bakı şəhərində almışlar.

15%-i (7,8%) Ermənistan Respublikasının müxtəlif rayonlarında doğulmuş, sonra isə məcburi qaçqın olmuş və əksərən Bakı şəhərində və kəndlərində məskunlaşmışlar və orta təhsili Bakı şəhərində almışlar.

Tələbə qızların 115-i (59,9%) Bakı şəhərində doğulmuş və təhsil almışlar. Beləliklə, tələbə qızların 83,3%-i (192-dən 160-ı) Bakı şəhərində böyümüş və təhsil almışlar.

Yaşayış şəraitini təhlil edərkən müəyyən olunmuşdur ki, tələbə qızların 83,3%-i ailə şəraitində yaşayıb təhsil alırdılar, 7,3%-i yataqxanada, 9,4%-i kirayədə yaşayırdılar.

Tələbə qızların 52,1%-i maddi cəhətdən təminatlı ailədə, 47,9%-i isə az təminatlı ailələrdə təhsil alırdılar.

Aparılan tədqiqatda tələbə qızlarda kliniki, laborator, funksional, hormonal, rentgenoloji müayinələr aparılmışdır.

Müayinə olunan qızların fiziki inkişafını qiymətləndirmək üçün boy, çəki, qolların açılmış məsafəsi, (QAM) ciyirlərin eni, (ÇE) döş qəfəsinin çevrəsi (DQC), aşağı ətrafları uzunluğu (AƏU), çanağın xarici ölçüləri təyin edilmişdir.

II cinsi əlamətləri təyin etmək üçün J.Tanner şkalasından istifadə edilmişdir. Bu şkalaya görə süd vəzilərinin inkişafı, qoltuqaltı tüklənmə, qasıqda tüklərin inkişaf mərhələləri təyin edilmişdir. Eyni zamanda Ferriman & Golvey şkalasına görə bədən örtüklərinin tüklənmə dərəcəsi müəyyən edilmiş və hirsud rəqəm hesablanmışdır.

Alınan nəticələr (Əkbərli K., 2014) erkən reproduktiv dövrdə olan praktiki sağlam qızlarda təyin edilmiş göstəricilər ilə müqayisə olunmuşdur.

Ultrasəs müayinəsi tələbə qızlarda abdominal ötürücü ilə, tələbə qadınlarda isə vaginal ötürücü ilə aparılmışdır. Uşaqlığın uzunluğu, eni, ön və arxa ölçüsü, uşaqlığın cismi və boynunun, yumurtalıqların ölçüləri təyin edilmişdir. Alınan nəticələr ultrasəs müayinəsinin fizioloji göstəricilərlə müqayisə olunmuşdur.

Hipotalamus-hipofizar-böyrəküstü-yumurtalıq sistemini öyrənmək üçün follikulstimuləedici (FSH), lüteinləşdirici (LH) hormonların, estradiolun (E_2), progesteronun (P), testosteronun (T), dehidroepiandesteron sulfatı ($DHEA-SO_4$) aybaşı tsiklinin 5-7-ci günündə təyini aparılmışdır.

Eyni zamanda qalxanabənzər vəzin fəaliyyətini öyrənmək üçün

triyodtironin (T_3) və tiroksinin (T_4) miqdarı təyin edilmişdir.

Çanağın formasını və ölçülərini müəyyən etmək üçün ilk dəfə olaraq rentgenopelviometriya metodundan istifadə edilmişdir. Bu metod Azərbaycan Tibb Universitetinin Terapevtik Klinikasının Rentgenooloji Laboratoriyasında “Flexa Vizion Himadzu” cihazında (Yaponiya) aparılmış və kompüter vasitəsilə alınan rentgenoqrammalar qiymətləndirilmişdir.

Aparılan tədqiqatın nəticələri statistik işlənməyə məruz qalmışdır. Göstəricilər variasiya sırasında yerləşdirilmişdir. Hər qrupa orta arifmetik qiymət (M), orta arifmetik qiymətin orta kvadratik meyli (λ^2), onun standart xatası, sıraların minimal (min) və maksimal (max) göstəriciləri müəyyən olunmuşdur. Qruplarda və yarımqruplarda kəmiyyət göstəricilərinin işlənməsində qeyri parametrik üsul olan U (Uilkonson-Manna-Uitni) meyarı tətbiq edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri və onların müzakirəsi

Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların fiziki və cinsi inkişaf xüsusiyyətləri

Müayinə olunan tələbə qızların orta yaşı $21,36 \pm 0,09$ yaş və 19-26 yaş arasında tərəddüd edirdi.

Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların antropometrik göstəriciləri cədvəl 1-də təqdim olunub.

Cədvəldən göründüyü kimi, tələbə qızların erkən reproduktiv dövrdə olan qızlardan yaşının çox olmasına baxmayaraq çəki, boy, qolların açılmış vəziyyətdə məsafəsi, çiyinlərin eni, aşağı ətrafların uzunluğu, döş qəfəsi çevrəsinin göstəriciləri erkən reproduktiv dövrdə olan praktiki sağlam qızların göstəricilərindən statistik dürust qədər az olmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, hirsud rəqəm praktiki sağlam qızların göstəricilərindən nəzərə çarpacaq dərəcədə yüksək olmuşdur. Eyni zamanda menarchenin başlama vaxtı fizioloji göstəricilərə uyğun olmuş və 9-16 yaş arasında tərəddüd edirdi. Tələbə qızlarda çanağın bütün ölçüəri praktiki sağlam qızların ölçülərindən nəzərə çarpacaq qədər az olmuşdur ($P < 0,05$).

Beləliklə, 4-cü və 5-ci kursda təhsil alan tələbə qızların antropometrik ölçüləri və çanağın xarici ölçüləri praktiki sağlam qızların ölçülərindən statistik dürust dərəcədə aşağı olmuşdur. Bu nəticələri çoxsaylı amillərlə əlaqələndirmək olar, o cümlədən qızların analarının hamiləliyinin gedişatı, qızlarda cinsi inkişaf dövrünün gedişatı xüsusiyyətləri ilə izah etmək olar.

Cədvəl 1.

Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların bəzi antropometrik göstəriciləri

Göstəricilər	Tələbə qızların antropometrik göstəriciləri (əsas qrup)	Erkən reproduktiv dövrdə praktiki sağlam qızların göstəriciləri	P
Yaş, il	21,36±0,09 (19,0-26,0)	18,9±0,14 (16,0-20,0)	<0,05
Çəki, kq	55,42±0,56 (38-85)	58,1±0,21 (47,0-76,0)	<0,05
Boy, sm	161,94±0,46 (135-176)	163,7±0,11 (125-178)	<0,05
Hirsud rəqəm, ballar	11,49±0,38 (3,0-28,0)	5,61±0,17 (2,0-11,0)	<0,05
Menarxe, yaş	12,94±0,09 (9,0-16,0)	12,5±1,2 (9,0-13,0)	>0,05
QAM, sm	174,9±0,19 (163-179)	177,23±0,15 (165-180)	<0,05
ÇE, sm	36,26±0,12 (32-47)	38,17±0,31 (33,0-48,0)	<0,05
AƏU, sm	84,68±1,4 (76-98)	89,43±0,16 (78-102)	<0,05
DQÇ, sm	90,4±1,53 (81,0-103,0)	99,0±0,12 (91,0-104,0)	<0,05
Çanağın xarici ölçüləri, sm:	24,13±0,15 (19,0-28,0)	25,70±0,06 (22,0-27,0)	<0,05
Distant cristarum, sm	26,67±0,13 (22,0-31,0)	27,91±0,22 (23,0-29,0)	<0,05
Distant tranchanterica, sm	29,87±0,12 (22,5-33,0)	31,15±0,03 (25,0-31,0)	<0,05
Cony externa, sm	18,7±0,12 (15,4-26,0)	20,11±0,11 (18,0-22,0)	<0,05

Qeyd: P – tələbə qızların və erkən reproduktiv dövrdə praktiki sağlam qızların göstəriciləri arasında fərqlin dürüstlüyüdür.

Eyni zamanda ali təhsil ocağında təhsil prosesinin gərginliyi, qida rejiminin pozğunluğu, məqbul imtahanların stressləri, ailədə sosial ekonomik problemləri ilə biləvasitə əlaqədar ola bilər.

Aparılan tədqiqatda 150 tələbə qızda J.Tanner şkalasına görə II-li cinsi əlamətlər qiymətləndirilmişdir.

Təyin edilmişdir ki, ənənəvi üsulla təhsil olan tələbə qızlarda süd vəziləri və qasıqüstü tükənmə dərəcəsi praktiki sağlam qızların göstəricilərindən fərqlənmirdilər ($P>0,05$).

Tələbə qızların süd vəzilərinin inkişafı II-III mərhələlərdə olmuşdur ki, bu da J.Tanner şkalasına görə süd vəzilərinin və gilənin səthdən qabarıqlığı, gilətrafi sahənin diametrinin böyüklüyü və süd vəzilərinin və gilətrafi sahənin böyüməsini əks edir.

Aparılan tədqiqatda qasıqüstü nahiyədə tüklənmənin II-III dərəcəsi qeyd edilmişdir, bu da cinsi dodaqlarda uzun tüklərin və az miqdarda qıvrım tüklərin olması və qasıqüstü nahiyədə isə bir qədər qara tüklərin olması ilə özünü büruzə verir.

Qeyd etmək lazımdır ki, qoltuqaltı nahiyədə tüklənmə dərəcəsi praktiki sağlam qızların tüklənmə dərəcəsindən nəzərə cəpəcaq dərəcədə az olmuşdur ($P<0,05$). J.Tanner şkalasına görə qoltuqaltı cuxurda tək-tək düz tüklərin və yaxud qıvrım tüklərin olmasını əks etdirir.

Aparılan tədqiqat nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, tələbə qızların fiziki inkişaf göstəriciləri praktiki sağlam qızlardan az olmasına baxmayaraq bu inkişaf fonunda II-li cinsi əlamətlərin formalaşması və aybaşının başlaması təyin olunub. Eyni zamanda tələbələrin müayinə zamanı bədən çəkisinin azalması, hirsud rəqəminin praktiki sağlam qızların göstəricilərindən yüksək olması müşahidə edilir ki, bu da təhsilin gərginliyi və intensivliyi, qida rejiminin pozulmaları və yaxud uzun müddət ac qalma ilə, imtahanlar vaxtı isə yüksək gərginliklə əlaqələndirilir.

Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların aybaşı funksiyasının xüsusiyyətləri, ginekoloji xəstəliklərin tezliyi

Aparılan tədqiqatda müayinə olunan tələbə qızların aybaşı funksiyasını öyrənərkən müəyyən olunmuşdur ki, 150 tələbə qızların semestr müddətində 88-də (58,7%) aybaşı tsikli normal olmuşdur. 95-də (63,3%) alqodismenoreya müşahidə edilirdi.

Aybaşı tsiklin patologiyasının tezliyini öyrənərkən müəyyən olunmuşdur ki, 62 (41,3%) aybaşı tsiklinin patologiyası olan qızlardan 51,6%-də opsomenoreya, 30,6%-də proyomenoreya, 17,7%-də isə amenoreya olmuşdur.

Tədqiqat nəticəsində təyin olunmuşdur ki, 33 ənənəvi üsulla təhsil alan tələbədə aybaşının pozulmaları müəyyən olunur. Aybaşının patologiyası olan tələbələrin 63,6%-də oliqomenoreya, 21,2%-də menorragiya, 15,2%-də polimenoreya müşahidə edilirdi.

Qeyd etmək lazımdır ki, sessiya müddətində ənənəvi üsulla təhsil olan tələbə qızların imtahana hazırlıq gərginliyi, qorxu hissi, həyəcan, yuxusuzluq, imtahan müddətində yaxşı qiymət almaq arzusu, əlaçı qızların isə əlaçılıqdan düşmək qorxusu, kafi qiymət aldığı təqdirdə tələbə təqaüdündən kəsilmək qorxusu, sessiya müddətində imtahan qiymətlərindən narazı olduğu halda depressiv vəziyyətlər yarandığı səbəblərdən bu müddətdə aybaşı funksiyasının pozulması qeyd edilir.

Sessiya müddətində 150 tələbə qızların 80-də (62,5%) aybaşı tsiklinin pozulmaları, 48-də isə (37,5%) aybaşının pozulmaları qeyd edilib.

Beləliklə, sessiya müddətində yalnız 22 tələbədə (14,7%) aybaşı funksiyası dəyişilməmişdir.

Sessiya vaxtı semestr müddətindən fərqli olaraq, aybaşa tsiklin pozulmalarından proyomenoreyanın tezliyinin 5,7%, amenoreyanın tezliyinin isə 4,8% artması təyin edilir.

Sessiya müddətində aybaşı pozulmalarından menorragiyanın 16,5%, polimenoreyanın isə 26,5% artması müəyyən edilir.

Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların keçirdiyi ginekoloji xəstəliklərin tezliyini təhlil edərkən müəyyən edilmişdir ki, ənənəvi üsulla təhsil alan qızlarda yüksək tezliklə (44,8%) genital orqanların iltihabı prosesləri və 28,4% tezliklə dishormonal pozulmalar təyin edilir.

Beləliklə, ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızlarda 51,6% opsomenoreya, 30,6% promoyomenoreya, 17,7% amenoreya müəyyən edilir. Sessiya müddətində, proyomenoreyanın (36,5%) və amenoreyanın (22,5%) tezliyinin artması müşahidə olunur.

Aybaşının pozulmalarından 63,6%-də oliqomenoreya, 21,2%-də menorragiya, 15,2%-də polimenoreya təyin edilir. Sessiya müddətində menorragiyanın (37,5%) polimenoreyanın (41,7%) tezliyinin artması müşahidə olunur.

Aparılan tədqiqat nəticəsində ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızlarda reproduktiv orqanların xroniki iltihabı xəstəlikləri o, cümlədən xroniki vulvovaginit 47,7%-də, xroniki salpinqooforit 72,7%-də, xroniki endometrit 55,3%-də təyin edilir.

Dishormonal pozulmalardan 24% tələbələrdə follikulyar sist, 34%-də yumurtalıqların polikistoz sindromu, 15,3%-də uşaqlığın mioması, 25,3%-də mastopatiya müşahidə edilir.

Aparılan tədqiqat nəticəsində müəyyən olunmuşdur ki, ali təhsil alan qızlarda yüksək tezliklə aybaşı tsiklinin və aybaşının pozulmaları təyin edilir. Sessiya müddətində imtahanlara hazırlıqla və imtahan prosesi ilə əlaqədar pozulmaların artması müəyyən olunur. Tələbə qızlarda yüksək tezliklə genitaliyaların xroniki xəstəlikləri və dishormonal pozulmalar müşahidə olunur.

Tədqiqat əsasında müəyyən olunmuşdur ki, təhsil müddətində tələbə qızların reproduktiv sisteminin patologiyalarının aşkarlanması və vaxtında müalicəsi sonsuzluğun və məmaliq fəsadlarının azalmasında vacib amillərdən biridir.

Tələbə qızların reproduktiv orqanlarının ultrasəs müayinəsinin nəticələri

Tələbə qızların ultrasəs müayinəsini apararkən müəyyən olunmuşdur ki, müayinə olunan qızlarda uşaqlığın uzunluğu $4,6 \pm 0,04$ (3,4-6,1), eni $3,63 \pm 0,02$ (2,0-2,29) sağlam qadınların göstəricilərindən nəzərə çarpacaq qədər az ($P < 0,05$), ön-arxa ölçüsü $4,49 \pm 0,07$ (2,1-5,8) isə düürüst dərəcədə çox olunmuşdur ($P < 0,05$).

Eyni zamanda tələbə qızların sağ ($8,5 \pm 0,02$) və sol ($7,3 \pm 0,08$) yumurtalığının həcmnin artması ($P < 0,05$), artretik follikulların ($3,3 \pm 0,05$ (2,0-7,0)), ($3,5 \pm 0,02$ (2,0-6,0)) düürüst dərəcədə azalması təyin edilmişdir ($P < 0,05$). Yumurtalıqların uzunluğu, eni, qalınlığı sağlam qadınların yumurtalıqlarının göstəricilərindən statistik düürüst dərəcədə fərqlənmirdilər ($P > 0,05$).

Exoqrafik göstəricilərin nəticələrinə görə uşaqlığın ölçülərinin azalmasını, yumurtalıqların həcmnin fizioloji göstəricilərinin artmasını tələbə qızlarda aşkar olunan patologiyalarla əlaqələndirmək olar. Müəyyən olunmuşdur ki, tələbələrin 36-da (24%) follikulyar sist, 51-də (34%) yumurtalıqların polikistoz sindromu, 30-da (20%) isə genital infantilizm təyin edilmişdir.

Beləliklə, tələbə qızların reproduktiv sağlamlığının vəziyyətini müəyyən etmək üçün hər tədris ilində kiçik çanaq orqanlarının ultrasəs müayinəsinin aparılması vacibdir. Tələbə qızlarda exoqrafik metodunun tətbiqi ginekoloji xəstəliklərin aşkarlanmasına, vaxtında müalicənin aparılmasına imkan verir.

Tələbə qızlarda hipotalamus-hipofizar-böyrəküstü-yumurtalıq sisteminin tədqiqatının nəticələri

Müayinə olunan 45 tələbə qızların hipotalamus-hipofizar-böyrəküstü-yumurtalıq sisteminin və qalxanabənzər vəzin fəaliyyətini öyrənmək üçün aybaşının 5-7-ci günündə (follikulyar fazada) follikulostimulədedici (FSH), lüteinləşdirici hormonların (LH), estradiolun (E_2), progesteronun (P), testosteronun (T), dehidroepiandesteron sulfatın ($DEAS-SO_4$), triyodtironinin (T_3), tiroksinin (T_4) miqdarı təyin edilmişdir.

Aparılan tədqiqatda tələbə qızlarda FSH-in ($6,52 \pm 0,6$ (2,8-12,4)), DHEA- SO_4 -in ($2,65 \pm 0,21$ (0,6-4,6)), testosteronun miqdarı praktiki sağlam qadınların nəticələrindən statistik düürüst dərəcədə yüksək olmuşdur ($P < 0,05$) LH-in ($5,22 \pm 0,94$) və LH/FSH ($0,8 \pm 0,09$) nisbətinin miqdarı isə

nəzərə cərpacaq qədər az təyin edilmişdir ($P<0,05$).

Müayinə olunan tələbələrdə FSH-nin, E_2 -nin, DHEA- SO_4 , T-nin artmasını bu qızlarda yüksək tezliklə yumurtalıq polikistoz sindromu ilə – 35,6% (45-dən tələbədə 16-da); follikulyar sist ilə 24,4% (15-də), uşaqlığın mioması ilə – 15,6% (7-də); mastopatiya ilə – 27,6% (12-də), endometrioza – 13,3% (6-da) əlaqələndirmək olar.

Beləliklə, tələbə qızların hipotalamo-hipofizar-böyrəküstü-yumurtalıq sisteminin vəziyyəti ginekoloji, endokrinoloji xəstəliklərin tezliyi ilə o, cümlədən yumurtalıqların polikistoz sindromu ilə (35,6%), follikulyar sist ilə (24,4%) uşaqlığın mioması ilə (15,6%), mastopatiya ilə (26,7%), endometrioza (13,3%) əlaqədardır.

Tələbə qızlarda çanağın ölçülərinin xüsusiyyətləri

Məqsədə uyğun olaraq Azərbaycan Tibb Universitetində təhsil alan 192 tələbə qızda çanağın xarici ölçüləri çanaqölçənlə təyin edilmişdir. Onlardan 49-da rentgenpelviometriya aparılmışdır və kiçik çanağın müstəvilərinin ölçüləri müəyyən olunmuşdur. Alınan nəticələr erkən reproduktiv dövrdə olan qızların ölçüləri ilə müqayisə olunmuşdur.

Tələbə qızlarda çanağın xarici ölçülərini təyin edərkən müəyyən edilmişdir ki, tələbə qızların çanağının ölçüləri erkən reproduktiv dövrdə olan praktiki sağlam qızların ölçülərindən statistik dürüst dərəcədə az olmuşdur ($P<0,05$).

Kiçik çanağın formasını və ölçülərini qiymətləndirmək üçün rentgenpelviometriya metodundan istifadə edilmişdir. Bu müayinə Azərbaycan Tibb Universitetinin Terapevtik Klinikasının Rentgenoloji Laboratoriyasında “Flexa Vizion Humadru” (Yaponiya) cihazında aparılmışdır və kompyuter vasitəsilə təhlil edilmişdir. Təyin olunmuşdur ki, kiçik çanağın girəcək müstəvisinin: köndələn ölçü, sm $12,13\pm0,25$ (6-14,9); geniş hissəsinin müstəvisinin: köndələn ölçü, sm $11,3\pm0,18$ (9,0-13,5); dar hissəsinin müstəvisinin: köndələn ölçü, sm $9,17\pm0,19$ (8,0-12,8); çıxacaq hissəsinin müstəvisinin: köndələn ölçü, sm $10,19\pm0,17$ (8,1-12,9) olmuşdur.

Müəyyən edilmişdir ki, tələbə qızlarda kiçik çanağın bütün müstəvilərinin köndələn ölçülərinin azalması qeyd olunur.

Beləliklə, tələbə qızların çanağının xarici ölçülərinin təhlil edərkən bütün ölçülərinin nəzərəcərpacaq qədər azalması müəyyən olunmuşdur. Daha dəqiq rentgenpelviometriya üsulunun istifadəsi nəticəsində kiçik çanağın bütün müstəvilərdə köndələn ölçüsünün azalması müşahidə olunmuşdur ki, bu da tələbə qızlarda köndələn dar çanaq formasının

üstünlüyünü əks etdirir.

Kredit sistemi ilə təhsil alan tələbə qızların reproduktiv sisteminin xüsusiyyətləri, kredit sistemlə təhsilin üstünlükləri və çatışmayan cəhətləri

Aparılan tədqiqatda müqayisəli qrupa kredit sistemi ilə təhsil alan müalicə və stomatologiya fakültələrində təhsil alan 42 tələbə qız daxil edilmişdir.

Kredit sistemi ilə təhsil alan tələbə qızların yaşı: $20,95 \pm 0,16$ (18-23) təşkil etmişdir.

Keçirilən somatik xəstəliklər o, cümlədən uşaq infeksiya xəstəlikləri əhəmiyyətli dərəcədə təhsil alan tələbə qızların tezliyindən fərqlənmirdilər.

Müayinə olunan qızların antropometrik ölçüləri əhəmiyyətli dərəcədə təhsil alan tələbələrə nisbətən fərqlənmirdilər. Tələbələrə nisbətən çəkisi - $54,9 \pm 0,21$ kq (45-80) boyu isə $160,8 \pm 0,13$ sm (140,0-180,0) olmuşdur.

Kredit sistemlə təhsil alan qızların menarxesi $12,19 \pm 0,16$ (11-14) yaşda olmuşdur. Aybaşının müddəti $5,2 \pm 0,19$ (3-7) gün olmuşdur. Aybaşı tsiklinin müddəti isə $29,3 \pm 0,11$ gün (25-35) müəyyən edilmişdir.

Beləliklə, kredit sistemi ilə təhsil alan tələbə qızların 85,7%-də aybaşı rəqulyar, 47,6%-də ağrılı olmuşdur.

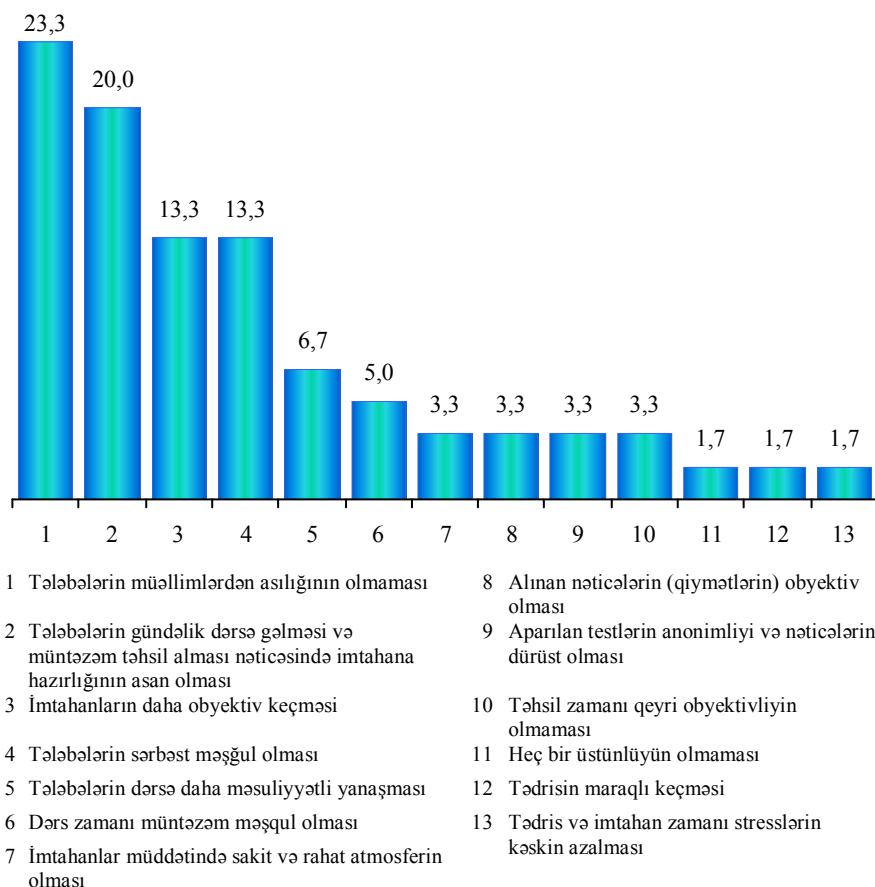
Kredit sistemlə təhsil alan qızların ginekoloji xəstəliklərinin tezliyini təhlil edərkən kredit sistemi ilə təhsil alan tələbə qızlarda reproduktiv orqanların xroniki iltihabi xəstəliklərinin tezliyi 62,3% qeyd olunur. Ginekoloji endokrinoloji xəstəliklərin tezliyi 23,3% təyin olunmuşdur.

Beləliklə, kredit sistemi ilə təhsil alan tələbə qızların əhəmiyyətli dərəcədə təhsil alan tələbə qızlarla müqayisədə xroniki iltihabi xəstəliklərinin tezliyinin 44,4%-dən 62,3%-ə qədər artması, dishormonal pozulmaların isə 28,4%-dən 23,3%-ə qədər azalması qeyd edilmişdir.

Kredit sistemi ilə təhsil alan tələbələrə nisbətən təhsil müddəti $4,68 \pm 0,1$ il (4-6) olmuşdur. Tələbə qızların müayinəsini apararkən kredit sisteminin üstünlüyü və çatmayan cəhətlərini öyrənmək üçün müayinə olunan qızların arasında sorğu aparılmışdır.

Kredit sistemi ilə təhsilin üstünlüklərini təyin edərkən yüksək tezliklə tələbələrə nisbətən gündəlik dərslə hazırlıqlı gəlməsi və müntəzəm təhsil alması nəticəsində imtahana hazırlığın asan olması (20,0%), tələbələrə nisbətən müəllimdən asılılığının olmaması – (23,3%), imtahanların daha obyektiv keçməsi – (13,3%), tələbələrə nisbətən sərbəst məşğul olması – (13,3%), tələbələrə nisbətən

dərsə daha məsuliyyətli yanaşması – (6,7%), dərs zamanı müntəzəm məşğul olması – (5,0%) təyin edilmişdir. Kredit sisteminin üstünlükləri şəkil 1-də göstərilib.

Şək. 1. Kredit sistemi ilə təhsilin üstünlükləri

Kredit sistemilə təhsilin çatmayan cəhətlərini təyin edərkən isə kredit sistemi ilə təhsilin çatmayan cəhətlərindən yüksək tezliklə referatların çox olması – (22,6%) kredit sistemində dərs saatlarının azalması – (17,7%), mövzuların çox olmasına görə dərin biliyə malik olmaması – (12,9%), əzbərililiyə meyillik – (9,7%), dərslərin gec bitməsi və klinik düşüncəyə az fikir verilməsi – (6,5%), dərs rejiminin daha ağır olması – (6,5%) qeyd edilmişdir.

Beləliklə, kredit sistemi təhsilinin ənənəvi təhsil sistemindən üstünlüyü nəzərə çarpır. Bu da tələbə qızların reproduktiv sağlamlığında öz əksini tapır.

Eyni zamanda, kredit sistemlə təhsil olan qızların xroniki iltihabi ginekoloji xəstəliklərinin tezliyinin 17,9 artması, endokrin, ginekoloji xəstəliklərin isə 5,1% azalması müşahidə olunur.

NƏTİCƏLƏR

1. Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların çəki ($55,42 \pm 0,56$ kq), boy ($161,94 \pm 0,46$ sm), qolların açılmış vəziyyətdə məsafəsi ($174,9 \pm 0,19$ sm), çiyinlərin eni ($36,26 \pm 0,12$ sm), aşağı ətrafların uzunluğu ($84,68 \pm 1,4$ sm) döş qəfəsinin çevrəsi ($90,4 \pm 1,53$ sm) göstəricilərinin erkən reproduktiv dövrdə olan praktiki sağlam qızların göstəricilərindən statistik dürust qədər azalması, hirsud rəqəminin ($11,49 \pm 0,38$ bal) isə artması nəzərə çarpır.

2. Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların 58,7%-də normal aybaşı tsikli, 41,3%-də isə aybaşı tsiklin patologiyası müəyyən olunur. Onlardan 51,6%-də opsomenoreya, 30,6%-də proyomenoreya, 17,7%-də amenoreya, 63,3%-də alqodismenoreya, 22%-də isə aybaşının pozulmaları təyin edilir. Aybaşının pozulmalarından 63,6%-də oliqomenoreya, 21,2%-də menorragiya, 15,2%-də polimenoreya, sessiya müddətində isə aybaşı tsiklin (62,5%) və aybaşının (37,5%) pozulmalarının artması müəyyən olunur.

3. Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızlarda yüksək tezliklə reproduktiv orqanların xroniki iltihabi xəstəlikləri, o, cümlədən xroniki vulvovaginit (47,7%), xroniki salpinqooforit (72,7%), xroniki endometrit (55,3%) təyin edilir. Dishormonal pozulmalardan 24% tələbələrdə follikulyar sist, 34%-də yumurtalıqların polikistoz sindromu, 15,3%-də uşaqlığın miomasi, 25,3%-də mastopatiya, 12%-də endometrioz müşahidə edilir.

4. Tələbə qızların hipotalamus-hipofizar-böyrəküstü-yumurtalıq sisteminin vəziyyətini öyrənərkən estradiolun ($183,87 \pm 21,73$ pq/ml), progesteronun ($14,13 \pm 2,68$ nq/ml) praktiki sağlam qızların göstəricilərindən nəzərəcarpacaq qədər artması təyin olunur, bu da tələbə qızlar arasında ginekoloji endokrinoloji xəstəliklərin yüksək tezliklə rast gəlinməsi ilə əlaqədardır.

5. Tələbə qızların çanağının xarici ölçülərinin nəzərəcarpacaq qədər azalması müşahidə olunur. Rentgenpelviometriya üsuluna əsasən kiçik

çanağın girəcək müstəvisinin köndələn ölçüsünün ($12,13 \pm 0,25$ sm), çəp ölçüsünün ($11,84 \pm 0,12$ sm), kiçik çanaq boşluğunun geniş hissəsinin köndələn ölçüsünün ($11,3 \pm 0,18$ sm), kiçik çanaq boşluğunun köndələn ölçüsünün ($9,17 \pm 0,19$ sm), kiçik çanağın çıxacaq müstəvisinin köndələn ölçüsünün ($10,19 \pm 0,17$ sm) azalması müəyyən olunur, bu da yüksək tezliklə tələbə qızlar arasında köndələn dar çanaq formasının üstünlüyünü əks etdirir.

6. Kredit sistemi ilə təhsil alan tələbə qızlarda ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızlarla müqayisədə reproduktiv orqanlarının xroniki iltihabi xəstəliklərinin tezliyinin 44,4%-dən 62,3%-ə qədər artması, dishormonal pozulmaların isə 28,4%-dən 23,3%-ə qədər azalması müşahidə olunur. Kredit sistemi təhsilinin üstünlüklərindən 33,3% tələbələr müəllimlərdən asılı olmamasını, 28,8%-i gündəlik dərslə hazır olması və müntəzəm təhsil almasını, 19%-i imtahanların daha obyektiv keçməsinə, 9,5%-i isə dərslə daha məsuliyyətli yanaşmalarını qeyd edirlər.

PRAKTİKİ TÖVSIYƏLƏR

1. Tələbə qızların somatik xəstəliklərinin yüksək tezliklə rast gəlinməsinə nəzərə alaraq müntəzəm olaraq bu xəstəliklərin müalicəsinin və profilaktikasının aparılması reproduktiv sağlamlığa təsir edən vacib amillərdən biridir.

2. Tələbə qızların yüksək tezliklə reproduktiv orqanlarının iltihabi xəstəliklərini nəzərə alaraq tədrisin dinamikasında skrining müayinə aparılması məqsədə uyğundur.

3. Tələbə qızların antropometrik ölçülərinin erkən reproduktiv dövrdə olan sağlam qızlarla müqayisədə nəzərəcarpacaq qədər azalmasını nəzərə alaraq tələbələrin qidalanmasının müntəzəmliyinə və keyfiyyətinə xüsusi diqqət ayrılmalıdır. Tələbə qızların bütün tədris müddətində fiziki aktivliyini artırmaq üçün idmanla məşğul olma saatlarının artırılması qızların reproduktiv sağlamlığına müsbət təsir edən amildir.

4. Aybaşı tsiklinin və aybaşı pozulmalarının tezliyini və Hirsud rəqəminin yüksək olmasını nəzərə alaraq bütün tələbə qızlarda ildə bir dəfə ultrasəs müayinəsinin aparılması məqsədə uyğundur.

Dissertasiyanın mövzusu üzrə dərc olunmuş elmi əsərlərin siyahısı

1. Tələbə qızların reproduktiv funksiyasına təsir edən tibbi sosial amillərin xüsusiyyətləri// Azərbaycan Tibb Universitetinin “İnsan anatomiyası” kafedrasının yaradılmasının 95 illik yubileyinə həsr olunmuş beynəlxalq elmi konfrans materiallarının toplusu, 2014, Bakı, “Müəllim” nəşriyyatı, səh.18-22 (həmmüəllif Əliyeva E.M.).
2. Tələbə qızların reproduktiv orqanların ultrasəs müayinəsinin xüsusiyyətləri// J.Azərbaycan təbabətinin müasir nailiyyətləri, 2014, №4, səh.134-137 (həmmüəllif Əliyeva E.M., İmayilova A.C., Əliyeva N.Ş.).
3. Особенности менструальной функции гинекологических заболеваний у девушек-студенток высшего учебного заведения// Научно-практический журнал «Здоровье женщины» (Украина), 2014, №8, стр.99-102 (həmmüəllif Əliyeva E.M, Hüseynova P.M., Əliyeva N.Ş.).
4. Ənənəvi üsulla təhsil alan tələbə qızların fiziki və cinsi inkişaf xüsusiyyətləri// Sağlamlıq, 2014, №4, səh.51-55 (həmmüəllif Əliyeva E.M, Əliyeva N.Ş.).
5. Влияние кредитной системы образования на состояние репродуктивной функции студенток высшего учебного заведения// Ежемесячный научный мед. журнал. Интер-медикал, 2015, №1/7, стр.12-14 (həmmüəllif Əliyeva E.M, Bağırova K.K., Əhmədova T.M).
6. Tələbə qızlarda çanağın xüsusiyyətləri// Sağlamlıq, 2015, №1, səh.77-80 (14 (həmmüəllif. Əliyeva E.M, Əliyev A.R., Əliyeva N.Ş.).
7. Особенности гипоталамо-гипофизарно-яичниковой системы у девушек студенток//«Репродуктивное здоровье Восточная Европа» №3 (39) 2015, стр.47-50 (həmmüəllif Əliyeva E.M, Bayramova E.V., Əkbərli K.R., Əliyeva N.Ş.).

АЛИЯ МУСА КЫЗЫ БАГИРОВА

ОСОБЕННОСТИ РЕПРОДУКТИВНОЙ СИСТЕМЫ У ДЕВУШЕК СТУДЕНТОК В УСЛОВИЯХ ГОРОДА БАКУ

РЕЗЮМЕ

Целью данного исследования явилось изучение состояния репродуктивной системы у студенток, получающих высшее образование в условиях города Баку.

Исходя из цели исследования, были обследованы 192 студентки различных факультетов Азербайджанского Медицинского Университета.

В I группу обследованных были включены 150 студенток, получивших образование традиционным методом в период с 2006-2011 года на лечебно-профилактическом, педиатрическом и стоматологическом факультетах.

Во II группу были включены 42 студентки лечебно-профилактического и стоматологического факультетах, получающих образование по кредитной системе.

В исследование были включены клинические, лабораторные, функциональные, гормональные, рентгенологические методы.

В результате проведенного исследования было установлено, что показатели физического развития студенток, получивших традиционное образование было достоверно ниже аналогичных показателей практически здоровых девушек, что отражалось в снижении масса-ростовых параметров, показателей размаха рук, окружности плеч, длины нижних конечностей, окружности грудной клетки. В тоже время определялся высокий уровень гирсутизма.

У студенток получивших традиционное образование определялась высокая частота воспалительных процессов органов репродуктивной системы, включая наличие хронического вульвовагинита (47,7%), хронического сальпингоофорита (72,7%), хронического эндометрита (55,3%), а также наличие дисгормональных нарушений: фолликулярных кист (24%), синдром поликистозных яичников (34%), миомы матки (15,3%), мастопатии (25,3%), эндометриоза (12%). Исследование костного таза девушек, по данным рентгенопельвиометрии, позволило установить уменьшение всех

поперечных размеров малого таза, что отражало преобладание у студенток поперечносуженного таза.

У студенток получивших образование по кредитной системе отмечалось увеличение частоты хронических воспалительных процессов и снижение дисгормональных нарушений.

ALIYA M. BAQIROVA

**DISTINCTIVE FEATURES OF REPRODUCTIVE SYSTEM OF
STUDENT-GIRLS IN BAKU**

SUMMARY

The aim of the present study was investigation of the reproductive status of student girls in Baku.

According to the aim of the study, 192 students of different faculties of Azerbaijan Medical University were examined. The I group comprised of 150 students that had traditional education in medical-prophylactic, pediatric and dentistry faculties between 2006-2011.

The II group comprised 42 students of medical-prophylactic and dentistry faculties that had education by credit system. Methods used in the study were clinical, laboratory, functional, hormonal and x-ray.

It was determined that criteria of physical development of students that had traditional education were reliably lower compared to retrospective criteria of practically healthy girls. This reflects the decrease in weight-height parameters, parameters of upper extremities width, shoulder circumference, length of lower extremities and thoracic circumference. At the same time there was a high hirsutism score.

The students that had a traditional education also had a high frequency of inflammatory diseases of reproductive system, including chronic vulvovaginitis (47,7%), chronic salpingooforitis (72,7%), chronic endometritis (55,3%), and hormonal dysregularities: follicular cyst (24%), polycystic ovary syndrome (34%), mioma (15,3%), mastopathy (25,3%), endometriosis (12%).

According to rentgenopelvimetry, there were shortening of all transverse diameters of osseous pelvis, and this reflects the prevalence of transversely narrowed pelvis in suckle girls.

The students that had education by “credit” system had increase in frequency of chronic inflammatory processes and decrease in hormonal dysregulancies.

Kağız formatı 60x84 $\frac{1}{16}$.
Sifariş _____. Tiraj 100.

Azərbaycan Tibb Universitetinin
mətbəəsində çap edilmişdir.

Tel.: 595-55-76

**МИНИСТЕРСТВО ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ**

АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ МЕДИЦИНСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

На правах рукописи

АЛИЯ МУСА кызы БАГИРОВА

**ОСОБЕННОСТИ РЕПРОДУКТИВНОЙ СИСТЕМЫ
ДЕВУШЕК СТУДЕНТОК В УСЛОВИЯХ ГОРОДА БАКУ**

3215.01 – Акушерство и гинекология

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
доктора философии по медицине

БАКУ – 2015